

CỬA BẮC THÀNH CŨ HÀ NỘI

Theo đường một chiều Phan Đình Phùng, bên dãy số lẻ vẫn sừng sững một kiến trúc cổ xây bằng gạch đá vôi vữa, sẫm màu bụi thời gian, đó là Cửa Bắc thành Hà Nội cổ, mà trong các thư tịch chữ Hán, cũng như tấm biển phía ngoài, ghi là chính Bắc Môn.

Thành Hà Nội cổ mà chúng ta quen gọi lâu nay, vốn là tòa Thành của Tổng trấn Bắc Thành, xây năm 1805 về phía Đông của thành Thăng Long các thời Lý - Trần - Lê (từ thế kỷ 11 đến thế kỷ 18), cũng có tên gọi là Thăng Long, nhưng chữ Long bị thay từ Long là Rồng bằng Long là hưng thịnh; đến năm 1831 khi lập tỉnh Hà Nội, thì tòa Thành mang tên là Thành Hà Nội. Khi mới xây mở 5 cửa (chính Nam, Tây Nam, Tây, Đông, Bắc). Qua nhiều biến đổi và đặc biệt vào khoảng đầu năm 1894 đến năm 1897, tòa Thành bị phá hoàn toàn, từ tường Thành, nhiều dinh thự, các kiến trúc khác bị phá, 4 trong 5 cửa Thành cũng chung số phận. Duy chỉ còn lại Bắc Môn, được giữ lại như một phế tích kiến trúc của tòa Thành cổ.

Cửa Bắc nằm ở chính giữa tường phía Bắc của thành Hà Nội cổ, mặt tường phía Bắc khi mới xây cao 1 trượng 1 thước 2 tấc (gần 4,5m), ngoài Thành là hào sâu rộng chừng 4 trượng (16m), muốn vào Cửa Bắc, người ta phải xây cầu đá vượt qua 16m rộng cửa hào. Như vậy toàn bộ chiều rộng lòng đường và vỉa hè hai bên phố Phan Đình Phùng ngày nay là nằm trong lòng con hào phía Bắc Thành. Nhìn lại một số ảnh cũ chụp trước lúc phá Thành Hà Nội và một số ký họa về Cửa Bắc, chúng ta còn thấy khung cảnh lộng lẫy và đáng vẻ oai nghiêm của Cửa Bắc thời đó; tường Thành và các góc thành xây ụ pháo đài, có thể nổ pháo tiêu diệt kẻ xâm phạm.

Từ khi xây Thành - năm 1805 cho đến khi bị phá hoại năm 1894, Thành Hà Nội tồn tại ngót 90 năm. Trong 90 năm đó nhiều lần tòa Thành bị tấn công, nhưng nghiêm trọng là có 2 lần tòa Thành bị chao đảo bởi pháo đạn của thực dân Pháp. Lần thứ nhất Pháp đánh Hà Nội vào năm 1872, và lần thứ 2 Pháp đánh Hà Nội vào năm 1882, với lần thứ 2 này tòa Thành bị ngã gục dưới đạn pháo giặc. Lịch sử ghi chép lại rằng, 5 giờ sáng ngày 25-4-1882 (tức ngày 8-3 Nhâm Ngọ) Hăngri Rivie (H. Rivière) gửi tới hậu thư buộc Tổng đốc Hà Nội Hoàng Diệu hạ khí giới nộp Thành trước 8 giờ sáng. Đúng 8 giờ sáng, 3 pháo thuyền của Pháp ngoài sông Hồng nã pháo vào Thành, 10h45' quân Pháp đổ bộ vào Thành, Tổng đốc Hoàng Diệu không chống cự được, bèn treo cổ vào lúc tòa Thành thất thủ. Chính trong cuộc tấn công này, phía bên tả Cửa Bắc đã bị trúng 2 phát đạn của Pháp mà vết lõm sâu nay vẫn còn như một chứng tích của chiến tranh. Gọi là Cửa Bắc hay chính Bắc Môn là so với vị trí của tòa Thành nhưng trên tọa độ địa lý, Cửa Bắc chệch phía Tây 15°; cấu trúc phía ngoài có dạng hình thang, hai bên cửa có hình tam giác, lòng cửa hình vòm cuốn xây bằng gạch, mép cửa kê bằng đá hình chữ nhật, riềm phía trên cửa cũng bằng đá có trang trí; trên chót vót Cửa Bắc xây vọng lâu 8 mái. Còn tấm biển 3 chữ hán Chính Bắc Môn gắn ở vị trí trung tâm phía trên riềm cửa. Bên cạnh phía phải Cửa Bắc, hiện được gắn tấm biển ghi lại sự kiện xảy ra ngày 25-4-1882, với 2 vết đạn đại bác của quân Pháp. Toàn bộ mặt bằng di tích Cửa Bắc rộng hơn 1.000m².

Nhiều người cứ phân vân vì sao hồi đó người ta không phá nốt Bắc Môn với chứng tích đó? Có phải lịch sử muốn cho hậu thế thấy được một chút chiến tranh xưa, nên đã giữ lại Cửa Bắc với vết pháo đạn? Sau nhiều thập kỷ im lìm, ngày nay Bắc Môn đang đón tiếp con cháu của Thăng Long - Hà Nội xưa vào chiêm ngưỡng, và cũng sau sự kiện 25-4-1882 đến 117 năm sau, Cửa Bắc trở thành di tích xếp hạng cấp Nhà nước, theo QĐ ký ngày 6-4-1999 của Bộ VHTT nước CHXHCN Việt Nam.